

Grundkurs i sociologi

Del 1

Mika Helander

PD, Docent

Äldre universitetslektor

Åbo Akademi

Innehållsförteckning

1 Förord.....	1
2 Vad är sociologi?.....	3
2.1 Sociologins ansatser och syften.....	4
2.2 Sociologiska strategier.....	6
3 Människan i samhället.....	8
3.1 Samhället i människan.....	11
4 Övningsuppgifter.....	15
5 Källor och referenser.....	16

1 Förord

Till läsaren:

Detta läromaterial i sociologins grunder är utformat för att ge dig en bred och djup förståelse av sociologins grundläggande begrepp och teorier. Stoffet och studiehelheten ger dig de verktyg och insikter du behöver för att kritiskt analysera och förstå samhällsliga fenomen. Undervisningsmaterialet – som härmed publiceras i en andra, mycket reviderad och omarbetad upplaga – är ursprungligen utformat för distansstudier inom ramen för öppen universitetsutbildning.

Vi börjar med att introducera sociologins historiska rötter och de stora tänkarna som formade fältet. Därefter utforskar vi olika sociologiska teorier och metoder, vilka hjälper oss att systematiskt undersöka och förstå samhällsliga fenomen. Under studiernas gång behandlas ämnen som socialisation, sociala institutioner, maktstrukturer, postmodernism och globalisering.

Även om sociologin är en teoretisk och generell samhällsvetenskap, så är en central del av sociologin också relevant för förståelsen av det nutida samhället. Därför kopplas teoretiska insikter till aktuella händelser och sociala problem, vilket gör det möjligt att se hur sociologin kan tillämpas i verkliga livet. Genom detta hoppas vi att du inte bara utvecklar en djupare förståelse för samhället, utan också en förmåga att reflektera över din egen roll och påverkan i världen omkring dig.

I slutet av varje del hittar du exempel på frågor som kan användas som instuderingsfrågor under studierna och som förberedelse inför examination av del av lärostoffet.

Vi uppmuntrar dig att vara nyfiken, ställa frågor och engagera dig kritiskt med materialet. Respons över kursens innehåll samt förbättringsförslag kan riktas till författaren Mika Helander via e-post.

Materialet är licensierat under Creative Commons med licensen CC-BY-NC. Illustrationerna är skapade av Vilma Wasström i designprogrammet Canva och är även under samma licens.

Till lärare och ansvariga för undervisningen:

Studiematerialet kan användas vid inledande studier vid högskolor och universitet. Den kan även till vissa delar användas vid gymnasier i kurser i samhällslära. Detta kräver dock vägledning och

förklaringar av läraren, samt anpassning och förenkling av språket till den nivå som motsvarar gymnasieelevers kunskapsnivå.

Mika Helander, äldre universitetslektor, PD, docent.

Åbo Akademi.

Vilma Wasström.

Politics kandidat, redaktör av materialet.

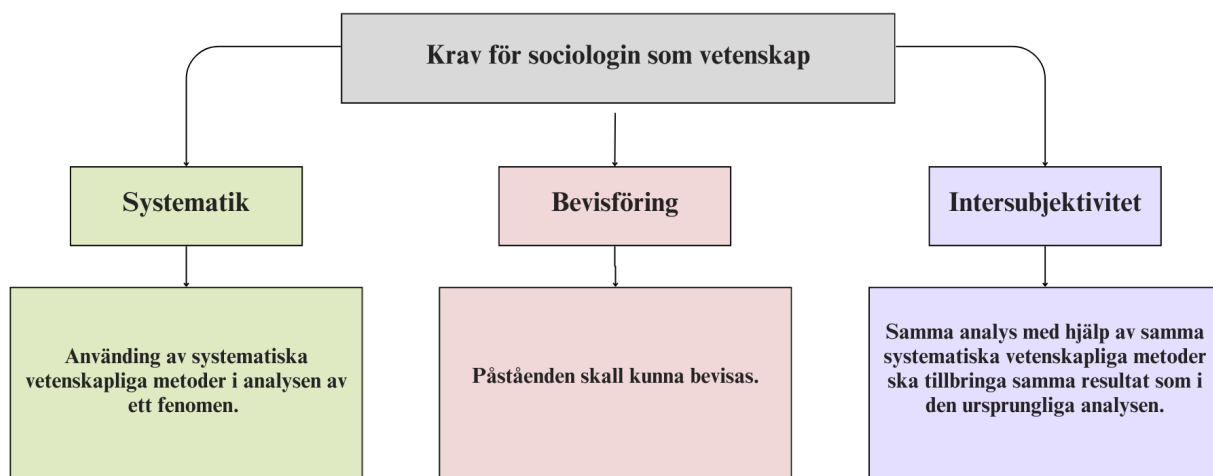
2 Vad är sociologi?

Sociologin som vetenskap:

Sociologin är en vetenskap bland många. Den har emellertid ett eget studieobjekt och perspektiv. Sociologin handlar om människor, deras växelverkan och det som skapas i denna växelverkan, nämligen samhällen och kulturer. Den skiljer sig från andra människovetenskaper genom att fokus i sociologin ställs på interaktion antingen konkret eller mera abstrakt i form av relationer, konsekvenser, symboler, sociala system osv.

I en jämförelse med andra besläktade vetenskaper, så behandlar filosofin i högre utsträckning människans existens som människa, dvs. som en specifik varelse i världsalltet, psykologin berör bl.a. den enskilda människans känslor och undermedvetna och teologin studerar människan som religiös varelse. Sociologin ser huvudsakligen på det som händer när människor är i växelverkan med varandra och konsekvenserna av denna växelverkan.

Eftersom sociologin utger sig för att vara vetenskap, så måste den såsom andra vetenskapsgrenar också uppfylla vissa krav. De viktigaste av dessa är kraven på **systematik** och **bevisföring**. När dessa krav sedan sammanförs uppstår **intersubjektiviteten** som ett ytterligare viktigt krav.

Figur 1: Krav för sociologin som vetenskap.

Det förstnämnda systematikkravet hänvisar till användning av systematiska vetenskapliga metoder i analysen av något fenomen. Det andra bevisföringskravet innebär att olika påståenden skall kunna bevisas. När olika påståenden och antaganden analyseras systematiskt, för att bevisa deras riktighet eller oriktighet och denna systematik öppet beskrivs och förklaras för läsaren, uppstår intersubjektivitet. Detta betyder mera konkret att när läsaren genomför samma analys med hjälp av samma systematiska vetenskapliga metoder, blir resultatet också samma som i den ursprungliga analysen. En sanning som erhålls genom den vetenskapliga analysen i sociologin är inte nödvändigtvis objektivt sann, men den bör vara intersubjektivt sann, för att accepteras som en vetenskaplig sanning. Om ett påstående *endast* är subjektivt sann, dvs. sann för den enskilda individen, så kan man inte säga att den är sann i vetenskaplig mening.

Eftersom sociologin är en vetenskap, strävar den också efter värdeneutralitet och frihet från förutfattade meningar. Detta innebär konkret att sociologisk analys inte ska påverkas av sociologens egna, subjektiva uppfattningar och värderingar.

Det finns emellertid vissa problem med att kategorisera sociologin som en vetenskap. Vetenskaperna, och i synnerhet naturvetenskaperna, söker efter lagbundenheter. Detta är emellertid problematiskt i sådana fall där studieobjektet tänker och agerar. I sociologins fall är studieobjektet sådant som genom eftertanke (reflektion) och handling kan förändra sina existensvillkor. Samhället och interaktionen förändras i och med att människorna lär sig nya saker och agerar i enlighet eller med hjälp av denna nya kunskap. Oföränderliga lagbundenheter om människor och det sociala är sålunda svåra att hitta. På denna punkt är samhällsvetenskaper vetenskapligt outvecklade (jfr. J.S. Mill) och kanske också förblir så på grund av det föränderliga, speciella studieobjektet.

2.1 Sociologins ansatser och syften

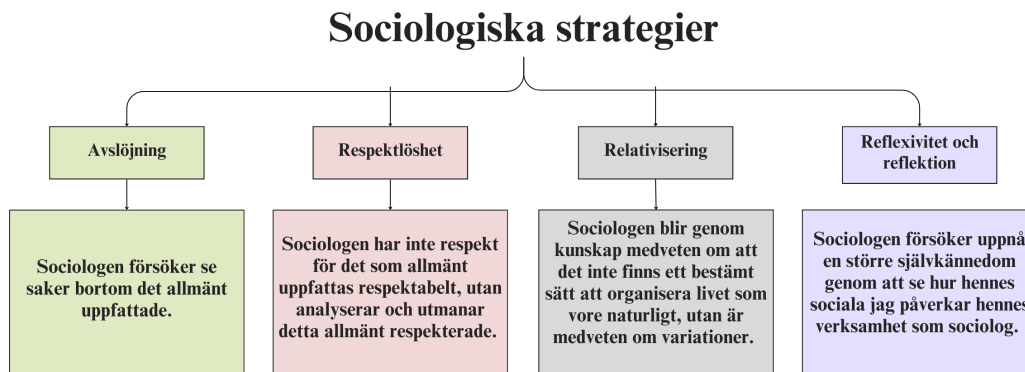
Man talar i sociologin om **makro- och mikrosociologi**. Denna indelning hänvisar till studiet av det vi kallar samhällen, sociala system och institutioner i det förra fallet och i det senare mellanmänsklig interaktion och kulturella- och individuella uppfattningar.

Sociologin försöker uppnå *förståelse* om sociala förhållanden. Ibland känner sociologen motvilja mot det som studeras (t.ex. folkmord, pedofili, pornografi, svält, våldsbrott), men denna känsla får inte förhindra henne ifrån att se och förstå. Behovet att förstå leder sociologen till att analysera många olika nivåer i samhället, dvs. både de mest allmänt respekterade och minst respekterade nivåerna. Att förstå betyder inte att acceptera eller godkänna, utan att kunna se det som analyseras delvis eller i sin helhet, med sina olika nyanser och väsentliga aspekter. Att förstå ett fenomen samband med andra fenomen, dvs. relation till andra fenomen är också ett viktigt syfte inom sociologin. Sociologens uppgift är att försöka beskriva (genom deskriptiv framställning) det som hon försöker förstå.

Sociologen har ibland som syfte att kunna *förklara* sociala förhållanden. I sådana fall söker sociologen efter orsaksrelationer, m.a.o. kausalitet. Vilka faktorer leder till arbetslöshet och kriminalitet i samhället? Varför känner sig vissa människor lyckliga medan andra inte gör det? Varför röstar ungdomen i lägre utsträckning än äldre? Dessa är typiska sociologiska frågor som är inriktade på förklaring.

Ibland försöker sociologer *förutspå* framtiden (prediktion). Genom noggranna statistiska beräkningar försöker man se hur mycket t.ex. en ökning i arbetslösheten ökar kriminaliteten eller alternativt hur mycket en ökning av alkoholpriset ökar smuggling och hembränning av alkohol. Denna typ av forskning är ofta inriktad på att ge ett vetenskapligt underlag för beslutsfattningen och de administrativa åtgärderna i samhället. Den ligger ofta nära sociologins fjärde syfte som är att *förändra*. Ibland förändrar sociologisk kunskap i sig själv samhället på grund av att människornas uppfattningar och handling förändras som ett resultat av den kunskap de får genom sociologiska studier. I vissa fall används sociologisk kunskap däremot direkt för politiska eller ekonomiska syften; t.ex. för att skapa ett viss attitydklimat i ett samhälle eller för att skapa en mera effektiv reklam. Sociologin har sålunda ibland också manipulativa syften när någon avser att förändra människors liv och verksamhet.

2.2 Sociologiska strategier

Figur 2: Sociologiska strategier.

Det finns många sociologiska strategier för att uppnå kunskap om det sociala – exempelvis om interaktionen, om kommunikationen och om sociala strukturer – och valet av strategier hänger ofta ihop med sociologens teoretiska intressen och metodologiska arbetssätt. Jag presenterar i det följande fyra allmänna strategier som används i sociologisk analys.

Avslöjning är en av de viktigaste strategierna. Sociologen försöker se saker bortom det allmänt uppfattade. Frågor om varför någonting uppfattas som självklart och varför människor påstår att någonting "naturligtvis är så" är väsentligt i denna strategi. Syftet är att *se genom sociala fasader* eller komma förbi och bakom konventionella kulisser genom att analysera vad det är som någon egentligen säger eller gör, när de säger eller gör någonting. Det andra syftet är att *konstatera det ideologiska* i det som någon säger eller gör dvs. i vilket syfte säger eller gör någon vad den säger eller gör? Vilken fördel har individen av detta? Vilket är individens intresse, vad är hennes motiv i sammanhanget? Ibland sker avslöjningen också genom att analysera varför ingenting sägs eller görs, när detta kunde tänkas vara väntat?

Respektlöshet är en viktig strategi för sociologen. Sociologen nöjer sig inte med vardagslivets definitioner av vad som är gott, önskvärt, hedersamt och respektabelt i olika miljöer, situationer och grupper. Sociologen "gör diagnos" av vad som är respektabelt och orespektabelt genom att analysera detta och ibland genom att själv bryta dessa regler. Hen ställer ibland frågor som allmänt uppfattas representera "dålig smak". Sociologen har inte respekt för det som allmänt uppfattas respektabelt,

utan analyserar och utmanar detta allmänt respekterade. Om det finns tankeverksamhet och när tänkandet lyckas frigöra sig (emancipera) från respektabilitetens och konventionalitetens glasögon kan vi vänta oss en klarare syn på vad samhället och det sociala är jämfört med de fall där det respektablas föreställningar och inbillningar tas för verkligt liv (Berger, s. 59) och där de styr våra iakttagelser.

Harold Garfinkel, som grundade en sociologisk teoritradition kallad etnometodologi, gjorde tillsammans med sina studerande vardagliga experiment som å ena sidan avslöjade vardagliga uttalade överenskommelser mellan människor om hur olika saker uppfattas vara och å andra sidan använde respektlöshetens strategi för att komma fram till dessa "för givna" tagna regler. Garfinkels experiment åskådliggör användning av två viktiga sociologiska strategier, avslöjning och respektlöshet (se Giddens, s. 96–99).

Relativisering är den tredje centrala strategin för sociologer. Sociologer skaffar kunskap och gör sig medvetna om hur människor förr och på geografiskt olika ställen eller hierarkiskt olika positioner i samhället genom tiderna organiserat och förstått sitt liv. Genom jämförelser blir sociologen sålunda medveten om att det inte finns *ett* bestämt sätt att organisera livet som vore naturligt, utan att det finns stor variation i hur människor ordnat och nu ordnar sitt liv och sin verksamhet. När hen sålunda märker att ingenting är sant på något definitivt, allmängiltigt och oföränderligt sätt, försvåras också förmågan att blint tro på någon idé eller verksamhet. Sociologen måste inte därför bli en nihilist (en människa som förnekar värden, normer och moral), men hen blir medveten om att hennes egna värderingar, normer och moral inte är de enda möjliga eller mera naturliga eller sunda än andras.

Reflexiviteten och **reflektion** bör nämnas som fjärde strategi i samband med de tre övriga. I denna strategi, som på senare tid blivit central i sociologin, analyserar sociologen sin egen person, sin sociala bakgrund och uppfattningar. Analysen görs sociologiskt, dvs. med hjälp av sociologiska begrepp och redskap, för att se huruvida och på vilket sätt denna bakgrund påverkar de frågor som sociologen ställer och vilka typer av svar hen söker till sina frågor. Sociologen försöker uppnå en större självkänedom genom att se hur hennes sociala jag (roller, habitus och identitet) påverkar hennes verksamhet som sociolog (Se Bourdieu 1995).

Sociologin lämpar sig för personer som är villiga att utmana sina egna föreställningar om hur saker är. En sociologikurs bör upplevas som provokativ. Den som inte vill ifrågasätta sanningen i det hen tror på bör inte hålla på med sociologi. I sociologin bör man vara beredd att utmana t.o.m. det mest

heliga eller de mest grundläggande värderingar för en själv och i sin omgivning. Om du anser att världen som den verkar för dig, är den bästa möjliga av alla världar är sociologin antagligen inte något för dig. Sociologin skapar ett kritiskt betraktelsesätt och pekar ofta på alternativa sätt att organisera eller förstå världen. Om ditt viktigaste mål är att ”förändra världen”, kan sociologin också visa sig vara en besvikelse. Genom att sociologin ifrågasätter och relativiserar, försvårar den också en blind tro på att det hur man vill förbättra samhället verkligen utgör en förbättring jämfört med tidigare eller andra förhållanden.

Sociologen frågar mycket och är intresserad av sin omgivning. Hen tar ingenting för givet och försöker med hjälp av frågorna - Vem (gör/säger/har), vad, när, hur och varför nå kunskap om människans sociala existens. Sociologen använder sig av teoretiska begrepp för att analysera sitt studieobjekt. Det finns många olika slags teoretiska begrepp, men de kan allmänt indelas i begrepp som huvudsakligen behandlar *människan i samhället* och begrepp som huvudsakligen behandlar *samhället i människan*. Jag skall i det följande turvis i korthet gå igenom båda typer av begrepp.

3 Människan i samhället

Ett samhälle består av sociala system och sociala grupper. Sociala system har definierats såsom socialt beteende i form av interaktion mellan två eller flera individer eller grupper. Sociala system utgör en form av kommunikation i samhället. Både stora och små sociala system är uppbyggda av människors samhandlingar, dvs. koordinerade verksamhet och aktivitet, och förväntningar om varandras samhandlingar. För att samhället ska kunna fungera krävs att förväntningarna ofta är verklighetstroga och delade av samhällsmedlemmarna, att samhandlingarna försiggår såsom de handlande individerna väntar sig. När definitionerna av en situation är mycket olika uppstår oundvikligen också någon form av social konflikt. Ett exempel kunde vara nyktra och berusade personers samtal, som ofta är baserade på olika slags verkligheter och relevanser. Nyktra orkar sällan lyssna och samtala väldigt länge med fulla människor. Samhandlingarna, förväntningarna och normerna rörande samhandlingarna samt relationerna mellan dem vid en bestämd tidpunkt utgör ett systems struktur, det som kallas den sociala strukturen (Allardt & Littunen 1965, s. 55).

När vi talar om människan i samhället avser vi att placera människan på en social karta. På samma sätt som vi rent geografiskt befinner oss någonstans och har en adress, så befinner vi oss också socialt på bestämda platser. Vi befinner oss i vissa positioner och har en viss social status i olika små grupper, inom olika organisationer som exempelvis arbetsorganisationen eller skolorganisationen och i ett specifikt större samhälle som t.ex. byn/stadsdelen, kommunen och staten. Vår position eller status i samhället ger oss vissa möjligheter och rättigheter och skapar begränsningar och ansvar. Om vi bryter mot vissa sociala bestämmingar så bestraffas vi. Avvikelse från det förväntade medför sanktioner. Om du har valts till talesman för dina studiekompisar, när någonting viktigt skall beslutas, har du rätten att representera dessa människor. Du har då inte rätten att representera människor från andra grupper. Om du däremot också försöker representera skolans lärare, blir du kanske avsatt som representant för studeranden eller mister möjligtvis ditt inflytande i beslutsprocessen. Du blir förlöjligad eller tas inte på allvar när du försöker agera som talesman för lärarna. Av dina studiekompisar kan du upplevas som en förrädare om du uppfattas representera lärarna istället för dem du valts att representera. Människan placeras i samhället huvudsakligen genom det vi kallar social stratifiering och social kontroll. Jag kommer att förklara dessa nedan.

Social stratifiering brukar hänvisa till det faktum att alla samhällen består av olika nivåer som relaterar sig till varandra i termer av överordning och underordning i fråga om resurser, makt, privilegier eller status (Berger, s. 94). Stratifikation hänger alltså ihop med bristande jämlikhet mellan människorna och olika grupper (Giddens, s. 276). I olika samhällen finns olika slags stratifikationsmekanismer ofta i anslutning till de fyra olika kriterierna.

Det viktigaste stratifikationssystemet i industrialiserade, västerländska samhällen är det så kallade **klasssystemet**, dvs. systemet som bygger på social klass. Detta system och begreppet social klass har definierats på många olika sätt. Huvudsakligen bestäms social klass av ekonomiska kriterier. Karl Marx hann aldrig klart definiera vad han avsåg med samhällsklass, men sociologer är eniga om att han tänkte på klass utifrån ekonomiska kriterier och bestämde att klasstillhörigheten hänger ihop med individens eller gruppens förhållande till den industriella produktionen och de ekonomiska resurserna. Det är kontrollen eller bristen på kontroll av produktionsmedlen i termer av ägande som bestämmer klasstillhörigheten i Marx teori. Max Webers klassteori har vissa likheter, men också vissa skillnader med Marx teori. Enligt Weber hänger klasstillhörigheten inte enbart ihop med ägande av produktionsmedlen i den industriella produktionen, utan klass hänger även ihop med ekonomiska skillnader. Enligt Max Weber innebär klass "de förväntningar i livet som individen rimligtvis kan ha". Vi ser också att Weber ger mera utrymme för individens uppfattningar och

representationer som indikation (beteckning) för klasstillhörighet, till skillnad från Marx som begränsade sig till objektiva förhållanden. Utan att i detta skede gå in på de många olika definitionerna av klass, kan vi konstatera att klassmässig stratifikation undersökts i hög utsträckning både teoretiskt och empiriskt (genom att observera). Orsaken till detta är klasstillhörighetens betydande konsekvenser för individens existensvillkor. Klass har bestämt och påverkar fortfarande i hög utsträckning bl.a. graden av utbildning, kvaliteten i hälsovård och förväntad livslängd som individen erhåller. Klasssamhället karakteriseras ofta av social mobilitet (hierarkisk rörlighet) åtminstone i viss grad. Det är m.a.o. inte omöjligt att förändra sin klasstillhörighet i ett sådant samhälle, även om det ofta är svårare än många individer tror. Men med hjälp av utbildning, ekonomisk framgång eller sociala kontakter kan klasspositionen åtminstone i princip förbättras.

Ras och **etnicitet** är stratifikationsinstrument som i många samhällen placerar individer i olika positioner. Ännu på 1960-talet i USA och i Syd-Afrika ända till 1990-talet fanns utstuderade mekanismer att förhindra vissa etniska grupper ifrån att få åtnjuta samma rättigheter och möjligheter som andra grupper. I Finland var svenskspråkiga före valreformen i början på 1900-talet politiskt privilegierade i och med sin stora överrepresentation i tre av de fyra ständerna; prästerskapet, adeln och borgarskapet. Ras och etnicitetsmässig stratifikation ger mindre möjligheter för individen att påverka sin ställning än klass. Social mobilitet – dvs. möjlighet att röra sig från ett socialt skikt till ett annat – existerar mera sällan eftersom det är svårt att byta grupptillhörighet. “Vattentäta skott” existerar ofta mellan de olika grupperna.

Kastsystemet i Indien är ett stratifikationssystem som av vissa uppfattas som en underavdelning av ras och etnicitet som stratifikationsinstrument. En individ föds in i sin kast, måste leva hela sitt liv inom denna kast och med de begränsningar som detta innebär (Berger, s. 99). Likheten med ras och etnicitet är att de bygger på uppfattningen av sådana grupper som *statusgrupper* till skillnad från klasser. De bygger på prestige och respekt eller avsaknad av dem, medan klass i högre utsträckning bygger på objektiv ekonomisk position, såsom ägande osv. I praktiken går dessa ofta hand i hand.

Både **kön (genus)** och **ålder** är ytterligare viktiga aspekter att beakta när vi talar om stratifikation. De brukar inte uppfattas som direkta stratifikationsmekanismer, men de har ofta ett samband med t.ex. klass. Kvinnor har t.ex. tidigare under långa historiska perioder varit utan äganderätt. Unga människor har ofta lägre status än äldre. Både kön och ålder placerar människan på bestämda platser i samhället. Det benämns intersektionalitet när bestämda kombinationer av sociala positioner har speciella effekter.

Social kontroll placerar individen i samhället genom att den klargör och upprätthåller de regler som den specifika individen måste åtgärda. Kontrollen bygger på förväntningar på konsensus (likformighet, enighet). Detta är en mycket vanlig mänsklig företeelse som hänger ihop med behovet att bli accepterad, dvs. ett av människans mest grundläggande behov, det sociala behovet. Trycket mot konsensus utövas genom kontrollmekanismer där det finns sanktioner, dvs. avvikelser bestraffas.

Fysiskt våld är en av de äldsta kontrollformerna. I demokratiska samhällen utövas denna huvudsakligen av polisen, militären och fängelsesystemet. Denna kontrollform behöver oftast inte användas, utan det räcker att möjligheten är känd.

Ekonomisk påtryckning är också en etablerad kontrollform. Få metoder är så effektiva som de som påverkar vår utkomst eller profit. Denna kontrollform används i vårt samhälle bl.a. av både kunder, ledarskap och arbetare. Om en företagare blir uppmärksammas för förorenade produktion eller dålig behandling av arbetstagarna och kunderna slutar därför köpa hans produkter, måste företagaren revidera verksamheten eller gå i konkurs.

Subtila (indirekta, utstuderade, spetsfundiga) mekanismer är ofta mycket effektiva. Sådana mekanismer är: övertalning, förlöjligande, skvaller och skymf. Mobbning är ett exempel på en sådan kontrollmekanism som bygger på skambeläggande, förlöjligande och skymf av den avvikande.

Man kan uppfatta kontrollen som två cirklar i vilkas centrum individen är. Dessa är den yttre cirkeln med de juridiska och politiska systemen och den inre cirkeln som hänger ihop med moral, sätt och beteende. Man kan se det föregående som en indelning i formell och informell kontroll. De är emellertid inte helt synonyma med cirkelarna, utan informell kontroll kan t.ex. också utövas inom de juridiska och politiska systemen. Den avvikande individen är den som inte motsvarar normalitetskriterier. Hen blir **stigmatiserad** (ung. brännmärkt) och faller möjligen t.o.m. utanför kategorin "ansvarsfulla människor" (ung. blir ansedd galen). Denna behandling är dock ytterst sällan korrekt eller sanningsenlig.

3.1 Samhället i människan

I vardagligt tänkande uppfattas människan befinna sig i samhället. Inom människan ser man däremot närmast biologiskt arv samt psyke och personlighet. Samhället och det sociala är emellertid

starka krafter som har förmåga att tränga in i människan och till stora delar forma individen till det som önskas eller enligt bestämda sociala förhållanden. Det är därför som människans plats i samhället i allmänhet inte känns förtryckande eller tvingande av denne själv, utan hen s.a.s. nöjer sig med sin lott. Det finns olika mekanismer genom vilka samhället går in i människan, men de viktigaste är socialisation, internalisering och inkorporering samt roller och identitet. Jag skall i det följande i korthet beskriva det som dessa innebär.

Med **socialisation** avses en process där individen lär sig normer (informella regler om rätt och fel, det önskvärda och icke önskvärda) och sociala beteenden (Allardt & Littunen 1965, s. 33). I denna process blir barnet gradvis medvetet och skaffar sig kunskaper och färdigheter som passar in i den kultur där han eller hon blivit född (Giddens, s. 42). Socialisation är inte "aktiv programmering" eller "hjärntvätt" i ordens strikta betydelser, eftersom barnet också har en egen vilja redan från första början. Socialisationsprocessen är emellertid i en mildare bemärkelse en form för "hjärntvätt" där individen görs till en samhällsmedlem i det specifika samhälle hen befinner sig i. Denna process kommer att dra gränserna för vad vi kommer att kunna tänka oss att göra och vad som förefaller oss naturligt. Samtidigt sammanlänkar denna process olika generationer med varandra eftersom de nya generationerna inte börjar från noll, utan "ärver" det samhälle som deras föregångare skapat. Socialisation sker också senare i samband med anslutning till olika grupperingar, som t.ex. ungdomssubkulturer, hobby- och fritidsorganisationer och yrkesgrupper.

I socialisationen **internaliseras** och **inkorporeras** normer och värderingar. Internaliseringen innebär att vi tar till oss uppfattningar som funnits ute i samhället redan före vår tid. Vi internaliserar t.ex. i de nordiska länderna redan som barn värderingar om jämlikhet mellan könen. Internaliseringen är det som konkret händer i socialisationsprocessen. Den sociala världen går in i oss. Med internalisering har man ofta avsett icke materiella processer, där idéer, värderingar och tankar går in i individen. Med användning av begreppet inkorporering har man velat ytterligare understryka att också den materiella världen går in i människan och dessa tillsammans med immateriella saker förkroppsligas. De skapar inte endast ett medvetande och en identitet, utan också ett speciellt kroppsligt förhållningssätt. De sociologer som åskådliggjort sådant (Marcel Mauss, Maurice Merleau-Ponty, Pierre Bourdieu) har pekat exempelvis på hur kroppsspråket förändrats i en viss sportgren över tid, eller hur kroppsspråket i en bestämd yrkesgrupp avviker från motsvarande kroppsspråk i andra yrkesgrupper. Man har velat visa hur förhållandet till kroppen i en bestämd

sportgren eller yrkesgrupp internaliserats eller inkorporerats av individen som börjat sysselsätta sig med dessa.

Genom inkorporeringen och internaliseringen som sker i socialisationen lär vi oss leva i enlighet med **sociala roller** och vi erhåller **multipla identiteter**. Rollteorin är en del av sociologin som undersökts flitigt. Varje situation individen möter ställer henne inför specifika förväntningar och kräver specifika svar på dessa förväntningar. De olika sociala rollerna står för denna variation i förväntningar och beteende. Roller är typiska svar på typiska förväntningar. Samhället har definierat över lång tid det som är typiskt. Som studerande agerar vi i en annan roll än som barn till våra föräldrar eller som bilister i eftermiddagsrusningen. Alla dessa roller har sina egna förväntningar på beteendet. Vi får under uppväxttiden lära oss hur vi skall handla i olika situationer. När vi väl har lärt oss en uppsättning sociala roller och agerar i enlighet med dessa och dessutom tror på dessa roller (vi upplever oss verkligen som studerande med studerandes bekymmer och i nästa stund som stressade bilister i trafiken) så har vi erhållit det som sociologer kallar multipla identiteter. Om vi från barn blir behandlade och betraktade som dumma, börjar vi själva uppleva oss som dumma. Ibland upplever vi oss som barn till våra föräldrar, i andra sammanhang som föräldrar till våra egna barn. Båda dessa roller upplevs vara delar av en själv som aktualiseras i olika situationer. De utgör vår identitet. Dessa roller och identiteter är inte alltid under alla omständigheter likadana. Att vara bilist i 2020-talets Finland innebär annorlunda roller och identiteter än i 1950-talets Finland eller i Rom på 1990-talet.

Kunskapssociologin belyser hur tänkande inte är oberoende och inte sker i isolering från den sociala kontext i vilken människor tänker om bestämda saker. Kunskapssociologin vill dra linjen från tanken, till tankens tänkare och slutligen till dennes sociala värld. I kunskapssociologin vill man alltså förstå hur tänkande påverkas av samhället där tanken tänks. I kunskapssociologin talas om ideologier när någon bestämd idé tjänar något bestämt intresse i samhället. Ideologier fördunklar oftast den sociala verkligheten genom att de presenterar en bild av den sociala verkligheten som stämmer överrens med gruppens intressen. Ideologin rättfärdigar det som en grupp gör när den gör någonting för att förverkliga dess intressen. Ideologier översätter också den sociala verkligheten så att detta rättfärdiggörande blir möjligt. Människor representerar sådana ideologier emellertid oftast helt ärligt. De vet oftast inte att deras representation av samhället inte är sanningsenligt eller neutralt, utan tjänar ett intresse. Deras verklighet har konstruerats socialt.

Teorin om referensgrupper handlar om de grupper mot vilka individen riktar sin handling. De är grupper vars uppfattningar och åsikter, trosföreställningar och handlingsmönster bestämmer utformningen av våra egna åsikter, trosföreställningar och handlingsmönster. Referensgruppen erbjuder oss en modell med vilken vi kan kontinuerligt jämföra oss själva (Berger, 137). När vi väljer en referensgrupp så måste vi uppfylla vissa krav t.ex. med hänsyn till klädsel och uppförelse. Denna teori visar hur social anknytning eller avståndstagande vanligtvis medför en viss kunskapsmässig och medvetenhetsmässig övertygelse. Individen blir medlem i en grupp och "vet" därmed att världen är "si och så" (Berger, 137–139).

Utöver de ovannämnda perspektiven finns många ytterligare sätt att behandla frågeställningen om hur samhället går in i människan och skapar denna. Vissa teoretiska ansatser har börjat tala om subjektets död. Utgångspunkten i sådana perspektiv är att subjektet som självständig, personlig varelse försvinner och varje människa konstitueras bl.a. av social historia, sociala relationer och positioner. Den franska sociologen Pierre Bourdieu använder t.ex. i detta fall begreppet **habitus** för att beskriva denna "enhet" som rör sig i det sociala över tid och rum och placerar sig in i människor och förmedlas mellan människor.

4 Övningsuppgifter

Följande övningsuppgifter kan användas som instuderingsfrågor eller för examination av kursmaterialet.

Frågor:

1. Berätta med tillämpning av ett sociologiskt betraktelsesätt hur ditt liv (beteende, uppfattningar och tron) har påverkats av sociala faktorer och samhället ända sedan du föddes tills denna dag.
2. Vad är sociologins syfte? Berätta om någon sociologiskt intressant undersökning eller kunskap som du tidigare fäst uppmärksamhet vid i tidningar, television eller radio och varför tycker du att detta var av sociologiskt intresse?
3. Vad betyder det att samhället går in eller finns inne i individen? Exemplifiera detta genom att jämföra den miljö du känner bäst med någon miljö som du besökt och tycker att du känner tillräckligt bra för att kunna förstå människorna.

5 Källor och referenser

Ahrne Göran & Roman Christine & Franzén Mats: Det sociala landskapet. Korpen, Göteborg: kapitel 1 plus ett antal sidor.

Allardt Erik & Littunen Yrjö: Sociologi. Almqvist & Wiksell, Uppsala 1965.

Allardt Erik: Sosiologia 1. WSOY, Juva 1983.

Bauman Zygmunt: Att tänka sociologiskt. Korpen, Göteborg 1992.

Berger Peter L.: Invitation till sociologi. : ett humanistiskt perspektiv. 1. uppl., 4. tr. Rabén & Sjögren, Stockholm 1980.

Bourdieu Pierre & Waquant Loic: J.D.: Refleksiiviseen sosiologiaan. Joensuu University Press, Jyväskylä 1995.

Giddens Anthony: Sociologi. 2. uppl. Studentlitteratur, Lund. 1998.

Goldschmidt Verner: Sociologi. Sesam, systematisk leksikon. Forlaget Skrifola, 1981.

Månsson Per: Båten i parken. Raben & Sjögren, Stockholm 1985/1994.

Potter David (ed.): Society and the Social Sciences. An Introduction. Routledge & Kegan Paul in association with The Open University Press, London 1981.

Selfe P.L.: Sociology. An Introductory Course. 2nd edition. Thomas Nelson and Sons Ltd, Edinburgh 1981.

Worsley Peter (ed.): Introducing sociology. Penguin Books, Middlesex 1972.